

Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbø og Svein Gjerdåker (red.)

Norges utenrikspolitikk

Chr. Michelsens Institutt/Cappelen Akademisk Forlag A.S

1995

Norge og Stillehavssasia

Frode Liland, Stein Tønnesson og Odd Arne Westad

Innledning

I norsk utenrikspolitikk har Stillehavssasia spilt en beskjeden rolle, men i de senere år har områdets betydning økt betraktelig både for verdensøkonomien, verdenspolitikken og Norge. Tidligere har det vært vanlig å analysere norsk utenrikspolitikk innenfor fire til dels overlappende sirkler: den nordiske, den europeiske, den atlantiske og den globale. Stillehavssasia har da kommet innenfor de to siste, dels som et aspekt ved den kalde krigen (Koreakrigen, anerkjennelsen av

Kina, Taiwankonflikten, Vietnamkrigen), og dels som en del av «den tredje verden» (FN, bistandspolitikk). Nå som den kalde krigen er slutt, og «den tredje verden» ikke lenger anses som noen brukbar fellesbetegnelse for landene i Asia, Afrika og Sør-Amerika, er det mest fruktbart å dele inn disse landene i separate regioner. Den mest folkerike og økonomisk mest dynamiske av disse regionene er Stillehavssasia.

Det vi kaller Stillehavssasia, omfatter Øst-Asia (Kina, Japan, Taiwan, Nord- og Sør-Korea, samt Hongkong og Macao, som blir deler av Kina i 1997 og 1999) og Sørøst-Asia (Vietnam, Laos, Kambodsja, Thailand, Myanmar (Burma), Malaysia, Singapore, Brunei, Indonesia og Filippinene) – 15 stater med til sammen 1,9 milliarder innbyggere, hvorav 1,2 i Folkerepublikken Kina. De østasiatiske landene samt Vietnam og Singapore hører til en kultursfære der et konfusiansk normsystem kombineres med taoistisk og buddhistisk religion. I de senere årene har disse landene hatt en fenomenal økonomisk vekst. Også i de fleste av de store sørøstasiatiske byene spiller kinesere fra denne kultursfæren en sterk økonomisk rolle, mens flertallsbefolkningen her er preget av ulike blandingsforhold mellom hinduistiske, buddhistiske, islamske og kristne kulturelementer. Det er også mulig å regne de kristne europeiske utvandrestate-

ne Australia og New Zealand, samt Papua Ny Guinea, til Stillehavssasia, men det skal ikke vi gjøre her.

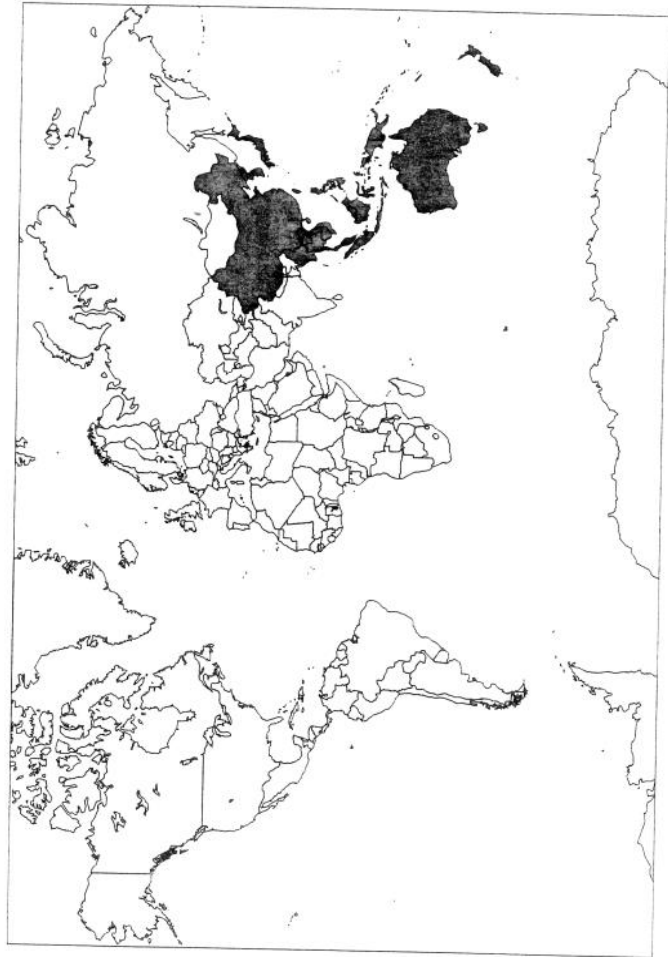
Ved siden av Nord-Amerika og Europa utgjør Stillehavssasia i dag verdens tredje økonomiske maktpol. Men regionens vekst i det siste tiåret har ikke bare vært økonomisk. State- ne i regionen har også rustet opp militært, og det har skjedd samtidig med en kraftig reduksjon i så vel det sovjetiske/russiske som det amerikanske militære nærværet. Landene i området har dessuten forsterket sin politiske uavhengighet og regionale selvfølelse i forhold til det de ofte kaller Vesten. Det snakkes mye om at det neste hundreåret vil bli Stillehavets århundre. Slike spådommer sier ofte mer om fortid og samtid enn om fremtiden. I den historiske innledningen til dette kapitlet skal vi se på 1900-tallet som århundret for Stillehavssasias vekst, både demografisk, politisk, militært og økonomisk.

Stillehavssasias moderne historie

På 1800-tallet forsvant verdens demografiske tyngdepunkt seg vestover som følge av den europeiske befolkningsekspløsjonen. I løpet av 1900-tallet har tyngdepunktet beveget seg tilbake til Asia. I 1800 var om lag 66 prosent av verdens befolkning asiater, mens europeerne i Europa, Russland og Nord-Amerika utgjorde ca. 23 prosent. I 1900 var Asias andel sunket til 55 prosent, mens de europeiske kontinentene var kommet opp i 36 prosent. I 1990 var tallene henholdsvis 59 prosent for Asia og 29 prosent for land med overveiende europeisk bosetning. Disse tallene gjelder hele Asia. Stillehavssasia har i dag ca. 34 prosent

av verdens og 58 prosent av Asias befolkning.

Europas økonomiske, militære og politiske ekspansjon på 1800-tallet førte til at hele Sørøst-Asia unntatt Thailand ble gjort til europeiske kolonistater, og til at Kina og Japan ble tvunget til å åpne seg for europeisk og amerikansk handel og misjon. Langs den kinesiske kysten opprettet europeerne en rekke kolonier, og Kina ble inndelt i europeiske innflytelsesfærer. På nær sagt alle måter satte den europeiske ekspansjonen et tidsskille i regionens historie. Alle Stillehavssasias tradisjonelle eliter ble utsatt for et moralsk, kulturelt og politisk sjokk

som de ennå ikke helt er kommet over. Gjennom hele 1900-tallet har det pågått intense ideologiske og væpnede konflikter om hvordan de asiatiske samfunnene skulle gjenvinne sin uavhengighet og styrke i forhold til den europeiske sivilisasjon. I disse konfliktene har Stillehavslandene alliert seg med ulike land i Europa og Nord-Amerika og har flere ganger kommet i krig både med europeiske land og med hverandre.

Pionerlandet i Stillehavssiasias økonomiske vekst er Japan. De konfusianske keiserdømmene i Kina, Vietnam og Korea forsøkte også å modernisere og lære seg vestlig organisasjon og teknikk i siste halvdel av 1800-tallet, men bare Japan lyktes. Japan ble Stillehavssias eneste stormakt, slo Kina i krig i 1895, Russland i 1905 og kolonisererte Taiwan, Korea og (i 1931) Nordøst-Kina (Mandsjuria). Under den andre verdenskrigen tok Japans militaristiske regime sikte på å skape et «storasiatisk velstandsområde» under Tokyos ledelse. Japans aggresjon og kolonistyre etterlot seg dype sår i forholdet mellom japanerne og nabolfolkene, først og fremst koreanerne og kineserne. Få år etter nederlaget i 1945 reiste Japan seg igjen økonomisk og vokste i løpet av 1970-årene fram til å bli både en økonomisk verdensmakt og en motor i det øvrige Stillehavssias utvikling.

Etter det kinesiske keiserdømmets sammenbrudd i 1912 vokste det fram en nasjonalistisk bevegelse som tok sikte på å skape et moderne og enhetlig Kina. I 1920-årene ble bevegelsen splittet i to stridende partier, Guomindang og Kinas kommunistiske parti, som kjempet både mot Japan og mot hverandre. I 1949 vant kommunistene under Mao Zedong den kinesiske bor-

geriljahar var nedkjempet, ble de gjenværende britiske koloniene til de nye statene Malaysia (1957), Singapore (1965) og Brunei (1984).

Den kalde krigen splittet Stillehavssias, men langs mer bevegelige fronter enn i Europa. Koreakrigen endte med status quo, men i Indokina vant kommunistpartiene avgjørende militære seire i 1954 og 1975 over «vestlige» fiender. Ved hjelp av sovjetisk støtte skaffet de asiatiske kommunistregimene seg framgang på slagmarken, men økonomisk var den kalde krigens desiderte vinnere de landene i Stillehavssias som allierte seg med USA. Krigene i Korea og Vietnam skapte hver for seg en boom

som satte fart i den utviklingen som først gjenreiste Japan og senere førte til at øyriket ikke lenger ble stående alene som asiatiske industriland. Ved avslutningen av den kalde krigen framstod Stillehavssias som en region med mulighet for å utvikle en selvstendig profil i verdenspolitikken. Et av de fremste uttrykkene for denne utviklingen er det som har skjedd i den sørøstasiatiske samarbeidsorganisasjonen Asean. Den ble stiftet i 1967 som en antikommunistisk organisasjon, men nå i 1990-årene har den knyttet Kina til seg (sammen med Japan) gjennom faste konsultasjoner, og Vietnam ble oppptatt som nytt medlem i 1995.

Tradisjonelle bånd Norge – Stillehavssias

Den store geografiske avstanden har gjort at Stillehavssias har hatt en begrenset rolle i norsk utenrikspolitikk. Japan er det landet Norge har hatt mest å gjøre med. Alt i 1905 vakte den japansk-russiske krigen betydelig oppsikt i Norge; det utkom fire bøker på norsk om krigen etterpå. Hvalfangst og skipsfart har også fremmet de norsk-japanske forbindelsene. Men ingen av disse faktorene har skapt noe virkelig nært forhold.

Historisk har nordmenn først og fremst gjort seg gjeldende i Stillehavssias gjennom skipsfart og misjon, men siden 1970-årene har det også foregått en økning i Norges samhandel med regionen. Asiatiske næringsliv kjenner Norge som fiskerinasjon, oljestat og som leverandør av høyteknologi. Kværner har vært pioneren blant de større norske selskaperne når det gjelder å drive næringsvirksomhet i Stillehavssias, men Norsk Hydro har også vært med lenge.

Økonomisk og diplomatisk kon-takt er én ting, et annet aspekt ved det historiske forholdet er det bildet nordmenn har hatt av asiater. I første del av århundret gjorde det seg gjeldende ulike former for fascinasjon av «Det fjerne østen», dets religioner, menneskemasser, nød og «grusomhet». Under den andre verdenskrigen oppstod forestillingen om japanernes umenneskelige dødsforakt, et bilde som kommunist-kineserne og vietnameserne overtok under den kalde krigen. Dette bildet fantes både i en negativ og en heroiserende versjon. Et idealbilde av Maos kulturrevolusjon spilte en framtrædende rolle for det norske «nye venstre» i 1960- og 70-årene. Japanerne på sin side fikk et nytt «image» som menneskelige industriroboter. Senere har økt kontakt med forretningsfolk og turister, og ikke minst med asiatiske flyktninger, studenter og innvandrere, ført til et mer nyansert bilde.

Før vi går nærmere inn på Norges forhold til Stillehavasia, skal vi analysere i regionens utvikling siden 1975.

Statistikk for Stillehavasia 1993

	Befolkning i millioner 1993	Vekst 1985-93 % årlig	Nasjonalinntekt (GNP) milliarder USD	Kjøpekraft per innbygger (PPP)	Vekst GNP per innb. 1985-93 % årlig
Kina	1 175	1,4	581	2 120	6,5
Indonesia	187	1,8	137	3 140	4,8
Japan	125	0,4	3 927	21 090	3,6
Vietnam	71	2,4	12	1 040	4,8
Filippinene	66	2,3	55	2 660	1,6
Thailand	59	1,6	120	6 390	8,4
Myanmar	45	2,2	338	9 810	8,1
Sør-Korea	44	1,0	207	9 981	6,5
Nord-Korea	23	1,9	60	8 630	5,7
Taiwan*	21	1,1	105	21 670	5,3
Malaysia	19	2,4	1	20 470	2,1
Kambodsja	10	3,2	55	19 130	6,1
Hongkong	6	0,9	114		0,5
Laos	5	2,9			
Singapore	3	1,9			
Norge	4	0,5			

* World Bank Atlas 1995, som alle de andre tallene er hentet fra, har ikke med Taiwan. Tallene for Taiwan er derfor hentet fra *The Economist, Pocket World in Figures 1995*. Disse er imidlertid GDP-tall for 1992, og etter som PPP-tall ikke foreligger, har vi brukt GDP per innbygger i stedet. Taiwan-tallene er følgelig ikke helt sammenlignbare.

Endringsprosesser i Stillehavasia

Fire betydelige endringsprosesser har funnet sted i Stillehavasia gjennom de siste ti år. For det første er Japan blitt en økonomisk verdensmakt innenfor handel, kreditt og teknologi. For det andre har Kina skaffet seg en stilling som den viktigste politiske og militære makt i regionen. For det tredje er USAs stilling blitt betydelig svekket, både politisk, økonomisk og militært. For det fjerde har de kontinentale randsone (Sør-Korea, Taiwan, den kinesiske kysten, bystatene Hongkong og Singapore, Malaysia, Indonesia og Thailand) hatt en betydelig økonomisk vekst, slik at det geografiske sentrum for den økonomiske ekspansjonen i Stillehavasia gradvis har flyttet seg fra nord til sør. Japan har, som nevnt, vært den mest økonomisk og teknologisk avanserte stormakt i regionen i hele dette århundre. Fra 1970-årene av er landet også blitt en økonomisk stormakt i global forstand. Årsaken til denne veksten var masseproduksjon av teknologisk avanserte forbruksvarer innenfor en ramme der staten kanaliserte kreditt, arbeidskraft og utdanningsressurser inn i de bransjene som mest effektivt kunne konkurrere på det internasjonale markedet. Denne

modellen for utvikling er i det vesentligste blitt fulgt også i de andre vekstlandene i regionen. De begynte sin økonomiske vekst omtrent samtidig med at Japan ble en internasjonal økonomisk makt.

I dag bygger Japans sentrale posisjon i det økonomiske verdenssystemet i høy grad på landets enorme kreditressurser. Regnet i forhold til tilgjengelig kreditt har i dag alle verdens ti største banker sine hovedkvarterer i Japan. Tilgangen på penger gjør også Japan til den kanskje mest sentrale aktøren i den videre økonomiske utviklingen i området, selv om det er viktig å merke seg at japansk kreditt relativt sett i like høy grad har gått til USA, Europa og Australia. I tillegg er Japan i 1990-årene blitt verdens største giver av økonomisk bistand til utviklingsland, både bilateralt og gjennom FN-systemet. Størstedelen av denne bistanden gis til andre land i Stillehavasia.

Utenrikspolitisk har Japan fortsatt å spille en forsiktig rolle, både overfor de andre statene i regionen og i forhold til USA. Erfaringene fra den militære ekspansjonspolitikken som førte til sammenbruddet i 1945, har ført til at veksten i dag legges på økonomi og handel heller enn på å tilstrebe politisk dominans. Den japanske forretningsverdenen, som setter mange av rammene for regjeringens politikk, ser seg dessuten tjent med en forholdsvis lav utenrikspolitisk profil.

De sentrale konfliktscenariene for Japans utenrikspolitikk i framtiden er nesten utelukkende knyttet til handelsproblemer. Handelskvotekonflikter med USA – og i økende grad Europa – vil sannsynligvis bli intensivert i takt med den tiltakende regionaliseringen av de tre kjerneområdene

i det økonomiske verdenssystemet. Muligheten for at Japan kan bli trukket inn i en konflikt med Russland om øyene i nord, eller at landet kan kjempe seg nødt til å gripe inn overfor indre ustabilitet i Korea eller Kina, er til stede, men framstår i dag som lite sannsynlig.

Den mest dramatiske endringsprosessen siden midten av 1970-årene har funnet sted i Kina. Etter Mao Zedongs død i 1976 organiserte Deng Xiaoping den koalisjonen som overvann Maos utplukkede etterfølgere. På den måten klarte han å stoppe den maoistiske revolusjonen og stabilisere kommunistpartiets herredømme. Samtidig endret han karakteren til den økonomiske politikken fra å være en mobiliseringsøkonomi utenfor det internasjonale systemet til å bli en markedsdrevet og stadig mer internasjonalisert økonomi. Fra tidlig i 1980-årene gjennomførte Kina markedsøkonomiske reformer i jordbruket, og kystregionene i Sør-Kina startet en rask og vellykket oppbygging av markedsorientert industri ved siden av den store statssektoren. I løpet av de siste ti år har denne utviklingen spredd seg – delvis med de sentrale myndighetenes velsignelse – til områder lenger nord (som Shandong og deler av Nordøst-Kina) og til provinsene langs de store elvene i Sentral-Kina. Den økonomiske veksten i disse områdene er svært høy selv etter østasiatisk målestokk, men har også betydelige kostnader for landet som helhet i form av store menneskemasser på vandring og svekkelse av sentrale statsfunksjoner.

Disse endringene har hatt stor betydning for Kina og for regionen som helhet. Fortsatt har Kina en stor statssektor, der sosiale rettigheter og orga-

nisasjonsprinsipper fra den maoistiske perioden opprettholdes. Men denne statssektoren er ikke lenger regimets primære maktbasis. Politisk har landet gått stadig mer i retning av et avideologisert, autoritært eliteregime, som gjør få forsøk på å hevde eller beskytte arbeidernes interesser i den voksende private sektor. Deng og hans etterfølgere legger snarere vekt på tradisjonelle konfusianske verdier som arbeidsomhet, lojalitet og selvforbedring gjennom utdannelse. Samtidig har markedets egen utvikling ført til en oppløsning både av tradisjonelle og sosialistiske verdier, og dermed en økende usikkerhet blant landets politikere om hvilket formål utviklingen skal tjene.

Usikkerheten er blitt forsterket etter 1989, da Kinas regering slo ned demokratibevægelsen blant studentene etter omfattende demonstrasjoner i Beijing. Det finnes i dag en liten, men beslutsom politisk opposisjon som kan komme til å spille en betydelig rolle dersom kommunistpartiet ikke klarer å holde på sin enhet i tiden etter Deng Xiaopings død. Den viktigste formen for opposisjon er kanskje den som finnes innenfor partiet selv. Det er mulig at hærens og marinens officerskorpser vil øke sin politiske innflytelse som garant for statens enhet. Regimet i Beijing er nemlig utfordret av sterke regionale interesser, særlig i de økonomisk ekspanderende provinserne, og av en viss agitasjon for autonomi i Tibet, Mongolia og blant muslimene i Nordvest-Kina.

Forholdet til Hongkong og Taiwan er også uavklart. Etter gjennomføringen i 1997 kan Hongkong gi Guangdong konkurranse som økonomisk og politisk sentrum i Sør-Kina, og kan bidra til å trekke disse delene av lan-

1980-årene var Stillehavssasias dominerende makt, begynt en langsom reduksjon i sitt maktpolitiske engasjement. I dag har USA fortsatt betydelig økonomisk, militær og politisk innflytelse i regionen, men innflytelsen synker i takt med at Kinas øker.

Dette skyldes ikke minst den økonomiske utviklingen i samhandel og investeringer mellom USA og Stillehavasia. I de første tiårene etter den andre verdenskrigen var USA en betydelig eksportør av varer, kapital og teknologi over Stillehavet, men i dag er situasjonen snudd, og varestrømmen den andre veien er langt større. USA er dessuten blitt et investeringsområde for asiatiske kapital, særlig fra Japan, Taiwan og Sør-Korea. Denne utviklingen har hatt negative følger for den amerikanske statens finanser, slik at det nå er langt vanskeligere å få Kongressens tilslutning til et sterkt militært engasjement på den andre siden av Stillehavet. Den amerikanske forsvarsgarantien overfor Japan er blitt svekket, og USA har redusert sitt militære nærvær i Sørøst-Asia. Flåtestyrkene i det vestlige Stillehavet vil også bli redusert i tiden framover. Det eneste konfliktområdet der en væpnet konflikt utvilsomt vil føre til at USA griper inn militært, er Korea. Den sørkoreanske regjeringen har lykket i å opprettholde den nære bindingen til USA, dels av historiske årsaker og dels fordi Washington har ment at en militær tilbaketrekning kan komme til å destabilisere forholdet mellom Nord- og Sør-Korea.

I skyggen av trusselen om militær konfrontasjon med regimet i Nord-Korea har Sør-Korea utviklet en dynamisk økonomi og en bemerkelsesverdig vellykket overgang fra militært til sivilt styre. President Kim Young

Sams administrasjon har effektivt utvidet rammene for demokratiet, ikke minst i forhold til lokalt selvstyre, som er viktig på grunn av de regionale motsetningene innad i Sør-Korea. Samtidig har de uavhengige organisasjonene i samfunnet – inklusive fagforeningene – fått en betydelig sterkere posisjon enn før. Fra Seouls side forberedes gjenforeningen med Nord-Korea som et nasjonalt prosjekt som vil øke Koreas makt i forhold til de mistroddede naboene Kina og Japan.

Det siste tiåret har den mest iøynefallende økonomiske veksten utenfor Kina funnet sted i Sørøst-Asia. Singapore og Malaysia har vært foregangsland. På en del områder har disse landene gått enda lenger enn landene i Nordøst-Asia når det gjelder statlig engasjement i industrialiseringsprosessen. Det skyldes ikke minst landenes multietniske karakter: Den malay-siske staten fremmer den kinesiske befolkningens økonomiske interesser mot at malayene får sin del av kaken og får dominere landets politikk.

Vietnam er det siste landet i regionen som har kastet seg inn i konkurransen om å bli Asias neste tiger. I dag satser den vietnamsiske regjeringen på en utviklingsmodell som likner den vi finner i Sør-Kina, men med et enda sterkere innslag av utenlandsk kapital og eierskap. I 1986, etter Gorbatsjovs maktovertakelse i Sovjetunionen, slo Vietnam inn på en markedsorientert økonomisk politikk. I 1989 trakk Vietnam seg ut av Kambojsja og reduserte støtelsen på hæren. Året etter normaliserte Vietnam sine forbindelser med Kina, men selv om forbindelsene mellom de to landenes kommunistpartier er blitt kraftig forbedret, går Vietnams utenrikspolitikk og økonomiske orientering sna-

rere i retning av Japan, Taiwan og Singapore. Offisielt går Vietnam i dag inn for en mangfoldig utenrikspolitikk, uten tette allianser med noe enkeltland, og fra juli 1995 ble Vietnam medlem av den sørøstasiatiske samarbeidsorganisasjonen Asean.

Stormakten i Asean er Indonesia, der organisasjonens sekretariat holder til. Indonesia kan for alvor komme til å oppleve sitt økonomiske og kanskje politiske gjennombrudd det neste året, hvis det lykkes å holde staten sammen når president Suharto omsider trekker seg tilbake. Han har nå sittet 30 år ved makten. Nest etter Kina er Indonesia områdets suverent mest folkerike stat, med en befolkning som alt før århundreskiftet vil passere 200 millioner. Ingen land i området har større naturressurser, særlig av olje og gass, og landet har nytt godt av store mengder japansk bistand og investeringer. Utdanningsnivået og tilgangen på innen- og utenlandsk kreditt er blitt raskt forbedret over det siste tiåret. Regimet har også gjennomgått en viss liberalisering, selv om de militære forlisatt har det avgjørende ord i politikken.

Indonesia kommer i stadig sterkere grad til å framstå som stormakten i den malaysiske verden – fra Det indiske hav til Filippinene. Stor spenning vil være knyttet til om de andre landene i regionen er villige til å godta en slik rolle for regimet i Jakarta. Både Malaysia og Singapore ønsker å forhindre indonesisk dominans ved å binde opp landet til et stadig tettere økonomisk samarbeid mellom Asean-landene, men fortsatt er den økonomiske samhandelen innenfor Asean temmelig begrenset. Økonomisk er Indonesia langt tettere knyttet til Japan. Indonesia er også utsatt for press

denne utviklingen bety at jo mer like Øst og Vest blir økonomisk og utdannelsesmessig, og jo tettere de kommuniserer med hverandre, jo større blir

også det politiske behovet for å understreke hva som skiller dem fra hverandre moralsk og kulturelt.

Norges forhold til Stillehavsasias

Norges forbindelser med Stillehavsasias har først og fremst vært av økonomisk art, og slik vil det etter all sannsynlighet fortsette å være i årene som kommer. I det økonomiske forholdet til Stillehavsasias står norske myndigheter overfor både trusler og muligheter. Truslene består for det første i at Norge vil bli utsatt for en økende konkurranse fra de dynamiske landene i regionen. For det andre kan det komme til konflikter mellom asiatiske, europeiske og nordamerikanske land innenfor den nye verdensorganisasjonen for handel (WTO), eller mellom regionale blokker, om markedsadgang for asiatiske produkter til EU og USA. Slike konflikter kan også ramme Norge.

Norske myndigheter er likevel mer opptatt av de enorme mulighetene som ligger i økt eksport og investeringer i de voksende markedene i Stillehavsasias. Her er det viktig med en langsiktig satsing og spesialisering, og en oppbygging av allmennkunnskap om de land og næringslivskulturer Norge har forbindelser med. Som vi skal se, er en første Asia-plan allerede utarbeidet i Utenriksdepartementet.

Politisk må Norge forholde seg til de konfliktene som har utviklet seg så vel innenfor Stillehavsasias som mellom asiatiske og vestlige land når det gjelder demokrati, menneskerettigheter, miljø og arbeidervern. I Stillehavsasias har flere land holdt igjen overfor den politiske demokratiserin-

gen som har funnet sted de siste tjue årene. Mye av Norges framtidige posisjon i Stillehavsasias beror på om Norge framstår som en typisk «vestlig kritiker», med det asiater oppfatter som manglende forståelse for deres kultur og normsystem, eller som en konkret alliert for demokratiske krefter i regionen selv.

Norges håndtering av spørsmålet om menneskerettigheter er nært forbundet med økonomi, som også andre politiske spørsmål er. Stillehavsasias økonomiske styrke har ført til at regionen har fått større politisk makt og innflytelse i internasjonale samarbeidsinstitusjoner. Norske myndigheter må også av den grunn utvikle en mer systematisk utenrikspolitikk overfor regionen. Sikkerhetspolitisk betyr regionen lite for Norge. Norge vil nok først og fremst merke Stillehavsasias forsterkede rolle innenfor FN-samarbeidet og i bistands- og miljøpolitikken.

Norge må også, som Vesten for øvrig, være forberedt på å møte de kulturelle utfordringer som nyrike, selvbevisste gamle kulturmasjoner i Asia vil utsette Vesten for. Det dreier seg i mindre grad om nye moter og annerledes musikk enn om verdensanskuelser, menneskesyn og moralske verdier.

Økonomiske trusler

Hvis verdens økonomiske tyngdepunkt fortsetter å forskyve seg fra om-

rådet rundt Atlanterhavet til området rundt Stillehavet, kan det få dramatiske konsekvenser for det atlantiske Norge i utkanten av Europa. Som sagt har Norge tradisjonelt hatt lite økonomiske forbindelser med det som nå er verdens fremste vekstsoner. Det er noe av forklaringen på at Norge har vært sent ute med å reagere på det nye økonomiske verdensbildet – for øvrig i likhet med flere andre europeiske land.

Eitersom stadig flere rimelige kvalitetsprodukter fra Stillehavasia har funnet veien til norske butikkkjeder, har enkelte representanter for næringslivet uttrykt bekymring for at den økonomiske vitaliteten i regionen kan bety en trussel for næringslivet i Norge.

Press fra rimelige asiatiske varer er ikke av ny dato. I 1970- og 80-årene var norsk import fra Japan mange ganger så stor som norsk eksport til Japan. Importen fra Japan var faktisk større enn hele samhandelen – import og eksport – med resten av Stillehavasia til sammen. Likevel var ikke situasjonen så alvorlig. For det første

Norges tilslutning til den nye Gattirunden kan gjøre det enda vanskeligere for norske produsenter å konkurrere med asiatiske firmaer. Gjennom den nyopprettede WTO har Norge forpliktet seg til å bygge ned handelshindringer og tollmurer på en rekke varer, også varer som Norge tidligere satte mye inn på å beskytte fra utenlandsk konkurranse. For eksempel skal multifiberavtalen, som regulerer handelen med en del klesprodukter, bygges ned i løpet av en tiårsperiode. Norske myndigheter har sagt at det kan bli aktuelt å avvike avtalen enda raskere.

En annen type fare ligger i at de dynamiske vekstøkonomiene i Stillehavasia trekker til seg investeringer og finansiell oppmerksomhet i et slikt omfang at det går ut over investeringsene i andre deler av verden. Norge, et lite land i Europa utenfor EU, kan fort merke dette. På den annen side er det ingenting i veien for at Norge, om kortene spilles riktig, kan trekke til seg risikokapital fra velstående asiatiske land med stor overskuddslikviditet og investeringslyst.

En potensiell fare av mer overgripende art ligger i at proteksjonistiske tiltak i EU og Nafta (North American Free Trade Area), kombinert med oppbygging av regionale handelsområder i Asia, kan føre til en regionalisering av hele verdenshandelen. Fordi Norge er et lite land med en eksportrettet økonomi, er norske myndigheter tilhenger av en fri verdenshandel, med færrest mulig restriksjoner. De mange tilløp til handelskriger mellom USA og asiatiske land de siste årene kan få konsekvenser også for Norge om de utvikler seg til konflikter mellom regionale blokker. På den annen side er det minst like mange tegn som

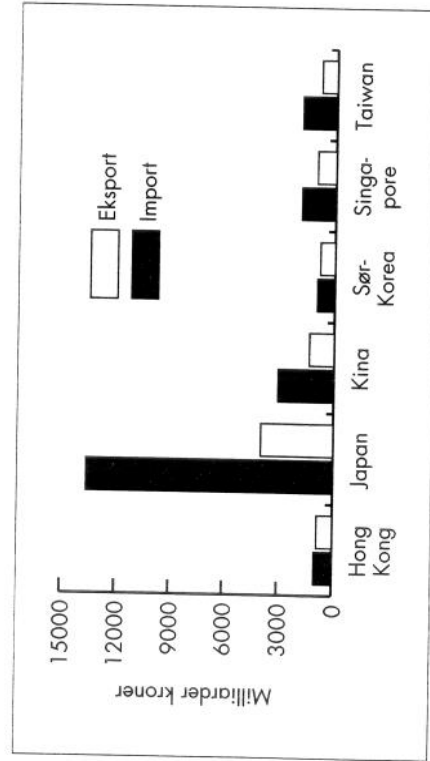
peker i retning av en friere verdenshandel de kommende årene: Gatt-avtalen og etableringen av WTO, Apccs-intensjonsavtale om et frihandelsområde omkring Stillehavet innen år 2020 og utvidelser av, og samarbeidsbestrebelsel mellom, frihandelsområder i andre deler av verden.

En uensartet region

Stillehavasia sett under ett representerer et enormt potensiale for norsk næringsliv. Men det er viktig å være klar over at regionen består av svært forskjelligartede land, med store variasjoner i kultur, språk, næringsstruktur, økonomisk utvikling og politisk styresett. Flere bedrifter erkjenner at det ikke lenger er tilstrekkelig å operere med utgangspunkt i de strategiske bystatene Hongkong og Singapore, slik norske bedrifter i stor utstrekning har gjort til nå. Nå er det nødvendig å være på plass i hvert enkelt land. I tillegg finner mange det gunstig å ha med seg en partner fra landet selv eller fra et naboland med tilnærmet samme kultur.

Sett fra et norsk økonomisk synspunkt kan landene deles inn i fem grupper:

I en klasse for seg står Japan, Norges desidert største handelspartner i regionen, også når det gjelder eksport. Japan er Norges nest største handelspartner utenom Europa og den tiende største totalt. Selv om Japan har druknet litt i all ståheien omkring de nye vekstlandene, vil landet fortsatt være Norges viktigste handelspartner i Stillehavasia i årene som kommer. Det er verd å minne om at bare *Økningen* i handelen mellom Norge og Japan fra 1992 til 1993 nesten tilsvarer den totale handelen mellom Norge og Kina i 1993 (men her må det innrømmes at

Norges viktigste handelspartnere i Stillehavasia, 1993

mye kinahandel går gjennom Hongkong).

I neste gruppe finner vi de fire «tigreren»: Hongkong, Singapore, Sør-Korea og Taiwan. Handelen med Hongkong og Singapore har vært av et visst omfang over flere tiår – mest import fra Hongkong, mest eksport til Singapore. (At Norge har en fordelaktig handelsbalanse med Singapore, skyldes at mye av eksporten til Indonesia og Malaysia går gjennom Singapore.) Handelen med Sør-Korea og Taiwan tok seg kraftig opp fra midten av 1980-årene, da disse landene slo igjennom som eksportland. Dette gjenspeiler seg i handelsbalansen, som klart går i Norges disfavør. Men bildet kan raskt forandre seg etter som kjøpekraften stiger blant den voksende middelklassen, og dersom handelsbarrierene bygges ned.

Indonesia, Malaysia og Thailand er for Norge uforløste markeder, der veksten de siste årene har gjort at mange har nevnt dem i samme åndedrag som de fire tigrerne. Norge har tradisjonelt hatt beskjedent handels-samkvem med disse landene, men interessen fra norsk næringsliv har økt de siste årene. Særlig ligger det store perspektiver i det gryende oljesamarbeidet med Indonesia. Filipinene kan om noen år slutte seg til denne gruppen av land, men har foreløpig hatt lave veksttall og få økonomiske forbindelser med Norge.

I de to store kommunistiske landene Vietnam og Kina, som nå begge er åpne for investeringer, finnes det utvilsomt et stort potensiale for norsk næringsliv. Mulighetene for å tjene (og tape) mye penger er store. Norske myndigheter gjenvant sin økonomiske interesse for Vietnam i 1990, da det kom til en løsning på Kambodsja-

Men norske bedrifter er også avhengig av et nært samarbeid med norske myndigheter i utviklingen av de økonomiske båndene til Stillehavets-Asia. At den norske stat tradisjonelt har spilt en viktig rolle i det økonomiske liv, kan være en komparativ fordel for Norge. I de asiatiske vekstlandene spiller også staten en stor rolle. Politikk er en integrert del av det økonomiske liv både i de kapitalistiske og kommunistiske land. Også de militære er aktive operatører i næringslivet. Det er derfor nærmest en forutsetning at norsk næringsliv og norske myndigheter samarbeider når de vil gjøre framstøt i et asiatiske land.

I 1970-årene ble det høstet gode erfaringer med fellesopptreden fra norsk næringsliv og politiske myndigheter i både Vietnam og Kina. I 1976 tok vietnamesiske myndigheter kontakt med den norske regjering og ville ha hjelp til å utvikle en oljeindustri i Tonkinbukta. Regjeringen alierte seg med en gruppe norske sel-skaper, og i fellesskap samarbeidet de tett med vietnamesiske myndigheter. Da Kina sendte en forespørsel om offshore-samarbeid i 1978, reiste olje- og energiministeren til Kina for å kartlegge mulighetene. Snart ble det satt i gang et statlig arbeid for å utvikle samarbeidet, og mange store norske selskaper ble trukket med.

Konsentrerte kampanjer der næringsliv og myndigheter opererer i fellesskap, kan også gi resultater. Arbeidet med å utlikne det store underskuddet i handelssamkvemmet med Japan gav ikke særlig uttelling før «Prosjekt Japan» ble lansert i 1986. Kampanjen markerte gjennombruddet for norsk eksport av fisk og fiskeprodukter til Japan. En ny kampanje, Eksportrådets «Access Japan», ble

iverksatt i 1991. Den kom i kjølvannet av importåpningen Japan var blitt tvunget til å gjennomføre for å imøtekomme den sterke internasjonale kritikken mot landets enorme handelsoverskudd.

Politiske kontakter og statsbesøk har også vært utnyttet. Etter at Kina åpnet seg for omverdenen i 1978, dro både statsminister Odvar Nordli og utenriksminister Knut Frydenlund på offisielle besøk og gav det gryende økonomiske samarbeidet et puff. Under de borgerlige regjeringene i 1980-årene ble det gjennomført mange statsbesøk til Stillehavets-Asia, der økonomiske spørsmål var det sentrale. I kjølvannet av statsminister Gro Harlem Brundtlands besøk i Sør-Korea og Kina i 1988 ble mange kontrakter undertegnet. Forsvarsminister og senere utenriksminister Johan Jørgen Holst spesielle forkjærlighet for den koreanske halvøy og nære vennskap til den sørkoreanske utenriksministeren betydde mye for det kommersielle forholdet mellom de to landene.

Besøk er likevel av begrenset verdi om de ikke følges opp med jevnlig politiske kontakter. Da ambassaden i Tokyo fikk en ny stilling i 1991, hadde bemanningen vært den samme siden 1963, og det til tross for at Japan i mellomtiden hadde seilt opp til å bli en verdensmakt og en av Norges viktigste handelspartnere. I 1970- og 80-årene ble det bare sporadisk ført handelspolitiske drøftelser mellom de to land. Det er først de siste årene at det er kommet i stand årlige bilaterale økonomiske konsultasjoner på embetsmannsnivå. Nå har enkelte departementer årlige konsultasjoner med sine japanske motparter, og det føres jevnlig skipsfartskonsultasjoner. Denne aktiviteten har trolig med-

virket til at eksporten til Japan har økt betydelig de siste årene.

Det første forsøket på en helhetlig norsk strategi overfor Stillehavssasia er den såkalte Asia-planen fra 1994. Initiativet ble tatt av Utenriksdepartementet etter et regionalmøte i Jakarta 1993, der det ble etterlyst et samarbeid mellom bedrifter, Norges Eksportråd, relevante departementer og andre aktører. I 1994 ble det bevilget fire millioner kroner til planen. Hensikten er å motvirke den norske tendensen til å opptre som «nessekonter» eller bare samle seg om skipper-tre som A/S Norge. I tillegg til samarbeidet mellom statlige organer og bedrifter er det knyttet bånd til universitets- og høyskolesektoren. Det er laget handlingsplaner for hvert land innenfor de fem områdene som foreløpig er prioritert: olje/gass, skipsutstyr, vannkraft, telekommunikasjon og miljøteknologi. Planen er møtt med stor entusiasme fra aktører med interesser i Stillehavssasia. Norge er med dette tiltaket blant de første land i Europa som så målbevisst satser på en koordinering av sin innsats mot verdens fremste vekstområde.

Menneskerettigheter – Kina og Myanmar

USAs og Europas forbindelser med Stillehavssasia har de siste årene vært preget av store endringer i forholdet mellom økonomi og politikk. For Norge har dette spesielt gitt seg utslag i et vanskelig dilemma mellom behovet for gode økonomiske forbindelser og ønsket om en aktiv menneskerettighetspolitikk. Det har lenge vært en viktig del av offisiell norsk utenrikspolitikk å fremme demokratisering og slå vern om internasjonalt anerkjente

menneskerettigheter. I Stillehavssasia har Norge i den forbindelse konsentrert seg om Kina/Tibet, Myanmar og i mindre grad Øst-Timor og Nord-Korea.

Kina er en stormakt med fast sete i FNs sikkerhetsråd, det største økonomiske potensialet i verden, en betydelig militær styrke i Asia og globale politiske ambisjoner. Kort sagt: Kina er et land Norge ikke ønsker å komme på kant med. Da stridsvognene rullet inn på Den himmelske freds plass i Beijing og knuste demokratibevegelsen i juni 1989, reagerte den norske regjering i likhet med resten av den vestlige verden med fordømmelse, men ønsket samtidig å unngå at de politiske og økonomiske skadevirkningene ble unødvendig store. Regjeringen tok hensyn til at deler av norsk næringsliv hadde arbeidet i lang tid for å få innpass på det kinesiske markedet. Da regjeringen i tillegg mente at sanksjoner ville være nytteløse med mindre de ble koordinert på vestlig side, kom det aldri på tale med en moralsk soloopptreden fra norsk side. Regjeringens linje ble å samordne norske tiltak med Norden og det øvrige Vesten.

Tiltakene endte opp i overveiende politiske markeringer og enkelte, nærmest symbolske, økonomiske sanksjoner som ikke hadde vesentlige skadevirkninger verken for kinesisk eller norsk næringsliv: Offisielle kon-takter på politisk plan ble suspendert, nye tilsagn om eksportkredittgarantier og bistandsmidler ble stilt i bero, forhandlinger om en ny kulturavtale ble utsatt på ubestemt tid, og kinesiske studenter, forskere og praktikanter i Norge fikk forlenget oppholdstillatelse hvis de ønsket det.

Sanksjonsviljen i den vestlige verden var ikke stor, heller ikke i Norden. Alt i november/desember 1989 lettet Sverige, og særlig Finland, på sine sanksjoner. Norge holdt igjen og inntok dermed en mer restriktiv holdning enn de nordiske nabolandene. Etter at Kina opphevet unntakstilstanden i Beijing og Lhasa i januar og mai 1990, slapp fri en del politiske fanger, innledet et samarbeid om en løsning på Kambovdja-konflikten og unntot å stikke kjøpper i hjulene for FN-koalisjonen som utkjempet Golfkrigen, valgte de fleste vestlige land å normalisere forholdet igjen. I oktober 1990 opphevet EF sine sanksjoner, og i desember 1990 ble den norske politikken brakt på linje med resten av Norden og EF. Da fiskeriminister Oddrun Pettersen besøkte Kina i 1991, markerte det at forholdet var tilnærmet restituert.

Fram til sommeren 1989 hadde Norges forhold til Kina vært bemerkelsesverdig godt. Norge var tidlig ute med anerkjennelse av Folkerepublikken – i 1950. Med unntak av noen episoder under Koreakrigen og noen Mao-karikaturer i norsk presse, som kineserne ikke syntes var morsomme, var perioden fram til 1969 nærmest uproblematisk, og i 1970-årene oppstod det et særlig godt forhold mellom de to landene. Ved å skaffe seg et godt forhold til det lille demokratiske Nabolandet Norge ønsket Kina antagelig å vise sine gode hensikter overfor Vesten og mildne det negative inntrykket som var blitt skapt under kulturrevolusjonen. I 1971 sendte Kina en uforholdsmessig høyt rangert tjenestemann til ambassaden i Oslo, til amerikanernes og sovjeternes forbauselse. Etter at Kina åpnet for økonomisk samkvem med omverdenen i

1978, ble også de allmenne forbindelsene mellom Norge og Kina styrket, gjennom delegasjonsbesøk, turisme og studentutveksling.

Menneskerettighetsspørsmålet har likevel forblitt et sårt punkt, og Tibet-spørsmålet har vært spesielt følsomt. Den norske offisielle holdningen har hele tiden vært klar: Norge betrakter Tibet som en del av Kina og støtter ikke krav om løsrivelse. I FN's hovedforsamling har Norge stemt for resolusjonsforslag som kritiserer Kina, men i stemmeforklaringer presisert at kritikken gjelder krenkelse av menneskerettigheter og manglende humanitære hensyn, ikke Kinas rett til å styre over Tibet. I 1988, et år da tibetanerne red på en bred internasjonal sympatibølge, kom Tibets åndelige og politiske overhode, Dalai Lama, på besøk til Norge. Etter planen skulle Dalai Lama møte kirke- og undervisningsministeren og lederen av Stortingets utenrikskomité, men etter sterke protester fra Kina fikk regjeringen kalde føtter. Programmet ble avpolitiisert. Den religiøse lederen fikk isteden møte bispemøtets preses og lederen for kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget. Saken vakte harme i opinionen, og regjeringen måtte finne seg i mange ukvemsord, blant annet for å være feig overfor et undertrykkelsesregime. Da Dalai Lama året etter, kort etter drapene på Den himmelske freds plass, fikk Nobels fredspris, nådde forholdet mellom Norge og Kina sitt desiderte lavmål siden Koreakrigen. Kineserne hadde vanskelig for å forstå at norske myndigheter ikke hadde noe å gjøre med tildelingen av Nobels fredspris, og reagerte kraftig. Gjennom et hektisk diplomatisk arbeid (der ikke minst gode personlige kontakter mellom norske og kinesiske

tjenestemenn var viktig), offentlige uttalelser om Norges offisielle Tibet-politikk og en nødhjelpspakke til et jordskjelvrammet område i Kina, klarte Norge å redde forholdet til Kina.

Norges menneskerettighetspolitikk overfor Kina står i sterk kontrast til politikken overfor Myanmar, et land med svært liten økonomisk og politisk betydning for Norge. Noen handel mellom Norge og Myanmar er det så å si ikke snakk om. Fredsprisen i 1991 til Aung San Suu Kyi, vinneren av det annullerte valget i 1990, skapte stor blest om menneskerettighets-situasjonen i landet, ikke minst i Norge.

Flere norske støttegrupper ble dannet for de demokratiske kreftene i Myanmar. Med personlig sekretær, senere statssekretær i UD, Jan Ege-land i spissen fulgte norske myndigheter opp med både verbal og økonomisk støtte til eksilregjeringens og demokratibevegelsens arbeid. Det vakte internasjonal oppsikt da burmesiske opposisjonelle i 1992 fikk tillatelse til å drive en radiostasjon i Oslo. Via en korbølgesender på Kvitøy sender denne fremdeles (1995) sitt budskap inn i Myanmar og er svært viktig for demokratikreftene.

Norske myndigheter viser stadig til politikken overfor Myanmar som et eksempel på sin innsats til fordel for demokrati og menneskerettigheter i Asia. Noen hevder imidlertid at stadi-ge anslag mot asiatiske regimers håndtering av indre forhold kan være uheldig for oppfatningen av Norge i regionen. Med den voksende asiatiske selvbevissheten som for tiden gjør seg gjeldende, liker asiatiske ledere stadig dårligere å bli fortalt hvordan de skal handle og hvilke verdier de skal bekjenne seg til. I Utenriksdepartementet har derfor enkelte tatt til orde for at Norge bør dempe sin høylytte kritikk og isteden bestrebe seg på å skaffe seg innsikt i asiatisk kultur og østlige verdier for derigjennom å få et bedre grunnlag for å påvirke menneskerettighetssituasjonen gjennom et langsiktig målbevisst arbeid overfor hvert enkelt land.

En lavmælt menneskerettighetsdialog ble blant annet påbegynt overfor Kina i november 1990, da en norsk disk delegasjon, som den første, fikk reise til Tibet for å se nærmere på forholdene der. I programmet inngikk besøk i et fengsel og samtaler med politiske fanger. Tilsvarende reiser ble foretatt i 1991 og 1992. Etter at en delegasjon fra Utenriksdepartementet besøkte Kina i februar 1993, kom menneskerettighetsdialogen inn i faste former. I oktober 1994 hadde Utenriksdepartementets rådgiver i menneskerettighets spørsmål samtaler med kinesiske myndigheter. Selv om menneskerettigheter også har vært et tema under regjeringsmedlemmers samtaler med kineserne de siste årene, har ikke saken vært satt på spissen, og delegasjonene har unnlatt å koble menneskerettighets spørsmål sammen med andre spørsmål. Som statssekretær Jan Ege-land sa i 1993: «Vi har ikke glemt det som skjedde på Den himmelske freds plass. Men det er nå bred enighet om at vi hverken fremmer menneskerettighetene, norske eller kinesiske interesser ved ikke å ha kontakt» (Aftenpostens aftennummer 26. feb. 1993).

Politikk og økonomi – Vietnam og Taiwan

At Norge og mange andre vestlige land nå ønsker å holde menneskerettigheter og økonomi fra hverandre i

sitt samkvem med Stillehavetsasia, viser først og fremst regionens forsterkede posisjon i verdenssamfunnet.

Både overfor Kina, Indonesia og Myanmar har vestlige lands forsøk på å bruke økonomiske sanksjoner for å oppnå demokratisering og respekt for menneskerettighetene slått feil, i alle fall på kort sikt. Sanksjonene er, etter forholdsvis små innrømmelser, blitt opphevet eller uthulet. Under den kalde krigen var det annerledes. Om et asiatiske land gjorde noe Vesten, med USA i spissen, ikke likte, fikk det store og langvarige økonomiske konsekvenser for landet. USA hadde sikre allierte i regionen som ville støtte opp under en sanksjonspolitikk. Da Vietnam invaderte Kambodsja ved årsskiftet 1978/79 og tvang Pol Pots regime på flukt, ble Vietnam diplomatisk isolert fra Vesten i over ti år. Invasjonen av Kambodsja ble også skarpt kritisert i et innlegg i Sikkerhetsrådet fra Norges FN-ambassadør, og Norges politiske, bistandsmessige og økonomiske kontakter med Vietnam ble på det nærmeste brutt. Blant de vestlige land var det bare Sverige som opprettholdt et visst Vietnam-engasjement i 1980-årene. Selv om Vietnam hele tiden ønsket å forbedre det økonomiske forholdet til Norge, særlig med tanke på oljesamarbeid, ville ikke Norge gjenoppta samarbeidet før Kambodsja-konflikten var bilagt.

Den vanskelige balansegangen mellom økonomiske og allmenne politiske hensyn er godt illustrert i Norges forhold til Taiwan. Isolert sett ville økonomiske hensyn tilsi et utstrakt samkvem mellom Norge og NIC-landet Taiwan, men i norsk politikk overfor øya har alltid det politiske forholdet til Folkerepublikken Kina vært overordnet (heri ligger det selvsagt

også økonomiske hensyn). Deler av norsk næringsliv har i flere tiår presset på for et økt norsk samkvem med Taiwan, men norske myndigheter, som ikke anerkjenner regjeringen i Taibei, har valgt en forsiktig linje. Kina har alltid vært hårsår når det gjelder Taiwan. Når taiwanske fotballag har deltatt i Norway Cup, dansetrupper fra Taibei har besøkt Oslo eller norske myndighetspersoner har referert til landet som om det ikke var en del av Kina, har Beijing prompte protestert. Likevel har det skjedd en gradvis oppgradering av forholdet til Taiwan de siste 15 årene.

Norske myndigheter hadde ikke lovhemmel for å hindre at det ble opprettet et privat taiwansk handels-senter i Oslo i 1980, men det ble gjort klart at kontoret ikke ville få offisiell status og ikke kunne benytte taiwansk flagg eller andre symboler som brøt med offisiell norsk politikk. Til Utenriksdepartementets og den kinesiske ambassadens ergeelse forekom dette likevel en gang imellom. I 1980-årene utvidet stadig flere land sine kontakter med Taiwan, og i 1986 innførte Norge en smidigere praksis for hvordan norske embetsmenn og representanter fra Taiwan kunne ha kontakt med hverandre. I ly av Kinas svekkede internasjonale posisjon høsten 1989 ble enda en ny fase innledet. Taiwanske myndigheter satte i gang en internasjonal sjarmoffensiv, blant annet overfor Norge. NHO åpnet et privat handelskontor i Taibei, som i 1992 ble oppgradert til et kontor under Norges Eksportråd. I september 1993 skjedde det en liten «revolusjon» ved at en næringslivsdelegasjon fra Taiwan ble mottatt av statssekretærene i Utenriksdepartementet (handelsaker) og Samferdselsdepartementet besøkte øya.

Den første «offisielle» avtalen mellom Taiwan og Norge (om forskning og utvikling) ble undertegnet. Samtidig fikk Taiwans kontor i Oslo større operasjonsfrihet.

At denne oppgraderingen av forholdet til Taiwan ikke har gått ut over forholdet til Kina, skyldes dels at Kina selv har etablert uformelle kontakter med øya, dels at Norge hele tiden har passet på å ligge litt etter andre vestlige og nordiske land i sin tilnærming til Taiwan.

FN og storpolitiske spørsmål

I dag finner det sted en global politisk tyngdepunktsforskyvning i retning av Stillehavet. Denne forskyvningen kan gi negative utslag for et land som har lang kyst mot «feil» hav, og som står utenfor Europas fremste sammenslutning. EU, Norge kan risikere å miste noe av den uforholdsmessig sterke innflytelse landet har hatt i verdenspolitikk, det beskjedne folketallet tatt i betraktning. Men på den annen side kan Nato-medlemskapet og Norges tradisjonelt gode forhold til USA fortsatt virke gunstig inn på Norges internasjonale posisjon. EU er sent ute når det gjelder å utvikle en målbevisst Asia-politikk, og slites av indre problemer. Utenfor EU kan Norge skaffe seg en mer markert profil i Stillehavet og gå foran når det gjelder å orientere Europa sterkere mot Asia. Andre faktorer kan også bidra til å motvirke eventuelle negative virkninger for Norge av forskyvningen mot Stillehavet: Norges høye status i FN, Norges rykte som et stabilt, demokratisk samfunn, den reduserte betydningen av geografisk avstand som følge av moderne kommunikasjonsmidler og «småstatfordelen». For nordiske og europeiske land finnes det dess-

uten en «kulturell snarvei» til Stillehavet: Australia. Som følge av landets geografiske plassering, en betydelig asiatiske innvandring, og en målbevisst satsing, har Australia utviklet seg til å bli en stormakt innenfor det europeiske kulturområdet når det gjelder kompetanse på Stillehavet.

I et sikkerhetspolitisk perspektiv vil vitaliseringen av Stillehavet neppe få store konsekvenser for Norge, bortsett fra at den kan forsterke tendensene i USA og Canada til å orientere seg bort fra Europa. På ett område kan imidlertid Norge bli direkte berørt av en sikkerhetspolitisk konflikt i Stillehavet. Det gjelder Sør-Kinahavet, der Statoil og Norsk Hydro er med i oljeleting gjennom internasjonale konsortier. Kina gjør krav på så å si hele Sør-Kinahavet og har i de senere årene bygd opp sin marine i betydelig grad. Taiwan, Vietnam, Filippinene og Malaysia holder også hver sine øyer besatt som grunnlag for sine territorialkrav. I 1988 og i 1995 kom det til væpnede episoder der Kina, Vietnam og Filippinene var involvert. Hvis norske firmaer går inn i aktiv oljeleting innenfor omstridte områder, kan norske fartøyer risikere å bli trukket inn i en internasjonal konflikt.

I FN-systemet gjør Stillehavet seg gjeldende i økende grad. Særlig har Japan framhevet seg, blant annet gjennom større bidrag til FN's fredsbevarende operasjoner og større aktivitet i FN's mange organisasjoner. Dette er en av flere faktorer som har virket til å aktualisere spørsmålet om Japan skal få fast plass i Sikkerhetsrådet. Norske myndigheter støtter Japans kandidatur, men nøler samtidig med å utvide antallet faste medlemmer.

Et annet aktuelt spørsmål er Taiwans ønske om FN-medlemskap. Det er blitt mer realistisk nå etter at landet ikke lenger krever å representere hele Kina (noe Taiwan gjorde i FN helt til 1971). I 1971 støttet Norge Folkerepublikkens krav om å representere Kina i FN og var således med på å skyve ut Taiwan, selv om Norge helst hadde sett at de «to Kina» var medlemmer for seg. Så lenge Folkerepublikken Kina nedlegger veto i Sikkerhetsrådet, er medlemskap for Taiwan umulig. Norge vil derfor neppe ønske å risikere et dårligere forhold til Kina ved å gå inn for taiwansk medlemskap, selv om Norge bekjenner seg til universalitysprinsippet i FN.

Bistands- og miljøpolitikk

FN er også en viktig kanal for norsk humanitær innsats og bistandspolitikk overfor Stillehavet. Norge har gitt et bidrag til å skape fred i Kambodsja ved å sende valgobservatører, politi og mineryddingsekspert, og deltar

Total bilateral bistand 1980–93 til Stillehavet. Alle tall i 1000 NOK og i løpende priser. Kilde: Norad.

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	Total
Burma	11 885	19 664	12 913	10 479	8 909	7 882	3 532	861	592	409	823	1 316	4 217	2 543	84 025
Filippinene	6 261	12 964	35 575	42 558	23 191	33 656	20 671	27 200	30 510	31 060	24 119	32 536	36 666	31 118	388 085
Hong Kong				36	195	700	612	600							2 143
Indonesia	18 464	4 768	26 660	7 777	15 371	14 979	16 975	4 238	12 935	3 287	-1 173	-1 439	73 221	21 897	217 960
Kambodsja	1 000	6 540		6 540	3 169	2 151	1 720	2 378	20	2 031	12 756	17 790	32 889	33 360	115 804
Kina	2 586	6 904	5 078	42 588	96 796	30 875	32 881	55 833	65 862	43 337	36 458	68 700	97 355	80 615	665 818
Sør-Korea				43			2								45
Laos	366		746		175	397	889	728	1 029	1 259	7 530	14 844	17 779	18 544	64 236
Malaysia	277	379	2 008	10 568	506	1 649	11 748	9 301	1 807	-878	-3 869	1 031	476	128	35 131
Papua Ny Guinea	7 921	24 974	6 626	5 559	132	362	31							215	45 820
Singapore	104	229	104	126	179	143									885
Thailand	7 259	4 873	15 681	17 150	5 925	6 976	6 498	29 112	14 791	20 664	15 063	47 715	15 613	12 182	219 502
Vietnam	35 748	15 440	15 056	11 571	7 418	3 480	6 132	2 338	1 319	221	376	5 071	2 841	5 403	112 414
Total	91 871	90 195	126 937	148 376	161 850	102 383	102 110	132 632	129 465	101 390	92 083	187 564	281 007	206 005	1 953 868

Den økonomiske veksten i Stillehavet representerer veldige miljøpolitiske utfordringer både i regionalt og globalt perspektiv. Fra norsk side legges det særlig vekt på å trekke Kina inn i internasjonal miljøsam arbeid. I offisielle samtaler med kinesiske myndigheter de siste årene har Norge

flere ganger tatt opp miljøpolitiske spørsmål, blant annet landets økende CO₂-utslipp. Norge har de siste årene utviklet en særlig spisskompetanse på miljøspørsmål i Kina. Utenriksdepartementets Asia-plan, Fridtjof Nansens Institutt og det nyopprettede Norsk Kinaforum står sentralt i dette arbeidet. Det spesielle med norsk miljøarbeid overfor Kina er det tette samarbeidet mellom miljøorganisasjoner, forskning, næringsliv og statlige myndigheter både i Norge og Kina.

Norge hadde tidligere bare svake bilaterale bånd til landene i Stillehavet, og fortsatt vil det være umulig å bygge opp omfattende bilaterale forbindelser med alle land, men Norge kan styrke båndene til enkelte av dem. For Japans vedkommende er dette allerede i ferd med å skje. I selvsagt alle land er det likhet mellom Norge og Japan blitt understreket: begge er i geografisk forstand små land, naboer til Russland, sjøvendt, har et nært sikkerhetspolitiske forhold til USA og er opptatt av hval, fisk og skipsfart. Tidligere var dette ord som mest smigret norske selskapsgjester, men i de siste årene har de fått en viss substans. Japan har ønsket seg en mer aktiv profil på områder i internasjonal politikk der Norge tradisjonelt har spilt en viss rolle: bistand, humanitære spørsmål, fredsbevaring og miljø. Det har gitt Norge en mulighet til å utvikle tettere kontakter med Japan. De ustabile forholdene i Russland har også ført til et ønske fra Japans side om å sammenholde og utveksle erfaringer om den felles naboen. Norge og Japan har dessuten felles interesse i miljø- og ressurspolitiske spørsmål i nord. Japan sliter med russisk atomforurensning i Okhotsk-havet, Norge på

Kola. Begge parter er interessert i å samarbeide om en økonomisk utvikling av nordområdene fra Barentshavet til Beringstredet. Japan er observert i Barentsregion-samarbeidet, driver forskningsvirksomhet på Svalbard og er med i det ambisiøse prosjektet om Nordøstpassasjen.

Utviket samkvem

Det har vært en markert økning i norsk oppmerksomhet om Stillehavet de siste årene. Men interessen er i overveiende grad knyttet til kommersiell virksomhet; det er betydelig rom for ytterligere fokusering på den delen av verden der nå så mye synes å skje. Det er typisk at mens Norges Eksportråd er representert i Stillehavet med 22 prosent av antall årsverk i utequipet (mot regionens eksportandel på 12 prosent), er det fortsatt bare 7 av de 556 ansatte i Utenriksdepartementet (1 prosent) som arbeider direkte med Stillehavet, og bare 42 av 432 (10 prosent) på utestasjonene (tall fra 1994).

I den grad Norge er kjent i Stillehavet, forbindes landet med vakker natur, fisk, skipsfart, miljø, olje, idrett, demokrati, fredsomhet og god økonomi. Norge framstår for folk i Stillehavet som et lite og ufarlig land, så det er utvilsomt store muligheter for å utvikle norsk samkvem med regionen. Offentlig støtte til kultursamarbeid kan være én innfallspunkt. I de fleste land i Stillehavet er norsk kultursatsing praktisk talt ikke eksisterende, men enkelte lyspunkter finnes. Eiter at Norge fikk mye omtale i Japan på grunn av Oslo-kanalen, hvalsaken og OL, forsøkte norske myndigheter å følge opp med en omfattende kultursatsing, med gjestepredener, utstillinger og andre til-

tak. I 1997 blir Japan et hovedsatsingsland for Utenriksdepartementets presse- og kulturavdeling.

Kontaktene mellom Norge og Kina har også blomstret kraftig opp. Norsk Kinaforum, etablert i 1994, er et tiltak der personer innenfor forskning, politikk, næringsliv, forvaltning og media møtes. Når det gjelder forskning, er det nylig etablert et nettverk innenfor Nordisk forening for Kina-studier som skal se nærmere på kontakter mellom Norden og Kina, og et treårig spesialisert forskningsprogram med midler fra Utenriksdepartementet. Handelshøyskolen BI og universitetene i Oslo og Bergen samarbeider om å bygge opp et skandinaviske senter ved Fudan-universitetet i Shanghai, som vil bli det første europeiske senter av en viss størrelse i Kina. Norske handelshøyskoler er i gang med å tilby spesialisering i kinesisk, og fagbevegelsens forskningsinstitutt, FAFO, forbereder en større undersøkelse av de sosiale konsekvensene av arbeidsmigrasjon i Kina.

Turistindustrien i Stillehavet har de siste årene nærmest eksplodert. Også nordmenn har oppdaget regionen gjennom pakketurer, kulturferier og opplevelsesreiser med ryggsekk.

Konklusjon

Selv om Stillehavet geografisk sett ligger langt borte, kommer regionen til å spille en stadig viktigere rolle i norske utenriksforbindelser. Det skyldes først og fremst at Stillehavet for tiden er det mest dynamiske vekstsentrum i verdensøkonomien, med en stadig sterkere stilling i produksjon, handel og kreditt. Det vil i sin tur føre til at regionen får en stadig økende

Til gjengjeld har stadig flere japanere de siste årene valgt å legge ferien til Norge. Fremdeles er japanske turistenes andel av utenlandske gjestedøgn på norske overnattingssteder beskjeden (2,66 prosent i 1993), men trenden er klar: Fra 1989 til 1993 steg antallet japanske gjestedøgn på norske overnattingssteder med over 50 prosent. Norwegian Tourist Board (Nortra) har dessuten de siste årene kastet sine øyne på potensielle turister fra Sør-Korea, Taiwan, Thailand, Hongkong og Singapore.

I Norge befinner det seg ca. 12 000 fastboende vietnamesere, 4300 filippinere, 2400 kinesere og 1700 thailendere (tall fra 1993). Svært mange av dem behersker norsk språk og kjenner norsk kultur godt, og de vil kunne spille en nøkkelrolle i økonomiske og andre forbindelser med landene i Stillehavet. Økt kontakt mellom nordmenn og innvandrere/flyktninger fra Stillehavet kan øke kunnskapene, bringe større forståelse og være med på å bygge bro over kulturforskjellene i en tid hvor motsetningene mellom nordmenn og folk fra fremmede kulturer ellers ser ut til å øke.

politisk betydning i det internasjonale samfunn.

Norges viktigste mål overfor Stillehavet vil være å fremme økonomiske interesser – først og fremst gjennom økt handel og økte investeringer, men også gjennom samarbeid innenfor teknologutvikling og kommunikasjon. Norske selskaper har gode muligheter til å være med på den økonomiske veksten i Stillehavet.

dersom myndighetene legger forholdene til rette gjennom samordnede initiativer og en bevisst vekt på utvikling av norsk ekspertise. En slik satsing kan også bidra til å fremme andre norske mål i regionen, slik som respekt for menneskerettigheter, fredelige konfliktløsninger og demokrati.

En vellykket politikk overfor landene i Stillehavasia, enten det gjelder økonomi, menneskerettigheter eller freds- og konfliktspørsmål, er avhengig av separate og langsiktige strategier overfor hvert enkelt land, med grunnlag i et grundig kjennskap til deres historie, kultur og samfunn. Foreløpig er norsk kompetanse for lite utviklet til å kunne tjene dette formålet, men det er å håpe at norske myndigheter vil innse at det bare er gjennom å satse på disse grunnlagssursene at Norge vil kunne dra fordeler av det økte samkvemmet med Stillehavasia som med nødvendighet vil komme i tiden framover.

Rei

Acheson

Creighton

Agony, the

mission

Sør

Historie

Historie

Oslo

Ajami

Su

vo

Aker

i E

fø

Oslo

Alger

Se

Pe

U

Allis

et

C

P

s

Allis

L

A

E

Alst

A

A

Alst

A

S

Am

A

Am

A

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

Am

dersom myndighetene legger forholdene til rette gjennom samordnede initiativer og en bevisst vekt på utvikling av norsk ekspertise. En slik satsing kan også bidra til å fremme andre norske mål i regionen, slik som respekt for menneskerettigheter, fredelige konfliktløsninger og demokrati.

En vellykket politikk overfor landene i Stillehavasia, enten det gjelder økonomi, menneskerettigheter eller freds- og konfliktspørsmål, er avhengig av separate og langsiktige strategier overfor hvert enkelt land, med grunnlag i et grundig kjennskap til deres historie, kultur og samfunn. Foreløpig er norsk kompetanse for lite utviklet til å kunne tjene dette formålet, men det er å håpe at norske myndigheter vil innse at det bare er gjennom å satse på disse grunnlagsressene at Norge vil kunne dra fordel av det økte samkvemmet med Stillehavasia som med nødvendighet vil komme i tiden framover.